

Slovo na úvod

Pred nedávnom som mal príležitosť navštíviť Portugalsko a precestovať ho od severu na juh, navštíviť viaceré významné portugalské mestá, vrátane Lisabonu, a v nich aspoň tie najdôležitejšie historické pamiatky i niektoré, zvlášť akademické, inštitúcie. Táto cesta mi prirodzene nedáva právo hodnotiť spomínanú prímorskú krajinu na Pyrenejskom polostrove, pretože len dlhší pobyt cudzincovi ukáže, čo je v krajine dobré, čo nie a čo je rovnaké ako v jeho vlasti.

Portugalsko je krajina, ktorá je rozlohou takmer raz taká veľká ako Slovensko a to sa týka aj obyvateľstva. Kým na Slovensku žije 5 450 000 obyvateľov, v Portugalsku ich bolo v roku 2017 evidovaných 10 291 027. Hospodárska vyspelosť krajiny je o čosi vyššia ako Slovenska, no ak by sme sa na oba štáty dívali cez prizmu komunikačného spojenia – cestnej siete, tak je Portugalsko ďaleko, ďaleko pred Slovenskom. Krajina je pretkávaná hustou sieťou diaľnic, k čomu Wikipédia pridáva údaj, že z 68 732 kilometrov ciest 44 diaľnic o dĺžke 3000 km spája všetky časti krajiny. Moja skúsenosť to môže len potvrdiť a dodať, že ide o kvalitné cesty, ktoré Portugalčania denno-denne využívajú.

Pri dejinách jednej i druhej krajiny je už porovnanie ťažšie. Rozdielna geografická poloha, rozdielne podnebie, iné prírodné podmienky, úrodnosť pôdy a pod. sa prejavili v záujme pravekého, starovekého i stredovekého človeka o tieto územia. A tak je celkom prirodzené, že tam, kde boli podmienky priaznivejšie vznikali ľudské osady skôr, že o takéto územie sa častejšie viedli zápasy a dejiny tam boli bohatšie o „veľké“ udalosti. Navyše Portugalsko ležiace na brehu Atlantiku bolo neustále konfrontované s nedozernou vodnou plochou, ktorá lákala dobrodružné povahy, aby zistili, čo sa skrýva za obzorom, aby hľadali cesty na iné kontinenty, a tie potom dobýjali a ako odmenu za tento prínos pre európske poznanie a obchod si z dobytých krajín privážali zlato, striebro, vzácne korenie, vďaka čomu Portugalsko najmä v 15. a 16. storočí bohatlo. Portugalsko sa stalo silnou koloniálnou krajinou. A hoci neskôr jeho vplyv v Európe i svete slabol, koloniálne úspechy sa premietli do pozoruhodných stavieb, vo veľkej miere cirkevného charakteru, ktoré dodnes udivujú svojich návštevníkov veľkoleposťou, architektonickou i umeleckou precíznosťou.

Slovensko síce takéto veľkolepé a svetové dejiny nemalo, ale tento fakt nič nemení na skutočnosti, že aj na tomto území žili ľudia, budovali svoje mestá, dediny, oslavovali toho istého Boha ako Portugalci síce v skromnejších, ale rovnako zaujímavých a pekných kostoloch, že zvädzali boje, jednoducho, že existovali.

Pre dnešných Slovákov, rovnako ako pre dnešných Portugalcov majú ich národné dejiny, nech už boli akokoľvek slávne alebo neslávne, zásadný význam. Sú totiž ich a sú nezastupiteľné. Je preto celkom prirodzené, ak si ich obe spoločenstvá pripomínajú, ak ich poznávajú a ak venujú historickému poznávaniu, národnej historiografii svoju pozornosť.

Ak však chceme porovnať vzťah slovenskej a portugalskej spoločnosti k svojim dejinám toto porovnanie pre slovenskú spoločnosť nedopadne príliš dobre. A nemám na mysli veľkoleposť a svetovosť jedných a druhých dejín, ale vzťah Slovákov a Portugalcov k nim. Ako príklad môže poslúžiť návšteva Lisabonu a v ňom veľkého cirkevného komplexu na lisabonskom predmestí Belém – Mosteiro dos Jerónimos (Kláštor hieronymitov). Je to veľkolepý kláštor postavený v manuelskom slohu

v rokoch 1502 – 1511 na počesť zámorských plavieb *Vasco da Gama* (*1468/1469, Sines, Portugalsko – † 24. 12. 1524, *Cochin*, India), ktorý má hrobku hneď pri vchode jeho nádherného kostola, dnes považovaného za perlu goticko-renesančného manuelského štýlu.

V tomto mohutnom kláštornom komplexe sú okrem Vasco da Gama pochovaní portugalský kráľ Manuel I., jeho manželka Mária Aragónska, kráľ Ján III., jeho manželka Katarína Habsburská, a tiež aj portugalský historik Alexandre Herculano (28. 3. 1810 – 13. 9. 1877), ktorý si získal veľkú pozornosť, slávu a úctu Portugalcov predovšetkým ako autor prvých kritických syntetických dejín Portugalska. Na Slovensku nemysliteľný jav.

Slovenskí historici nikdy nepomysleli na to, že by sa im po smrti dostalo takého ocenenia, hoci vedeli by sme uviesť mená takých, ktorí by si to zaslúžili, keďže svojím dielom jednoznačne ukotvili slovenskú minulosť v európskom dejinnom kontexte, a tak vlastne pomohli budovať aj našu národnú identitu, spevňovali jej základy, na ktorých dnes stojí moderný slovenský národ i slovenská štátnosť.

V podstate nejde len o historikov a históriu ako vedu, ale vôbec o vedu na Slovensku. Dejiny nám ukazujú celý rad pozitívnych dokladov, najmä z 20. storočia, že tá krajina, ktorá podporovala vzdelanie svojho obyvateľstva a ruka v ruku s tým aj vedu a výskum, sa rýchlo rozvíjala, a naopak, dejiny nám potvrdzujú aj to, že krajina, ktorá to neurobila, zaostala za tými múdrejšími, pragmatickejšími. Slovensko je, žiaľ, príkladom pre túto druhú skúsenosť.

Slovenské politické garnitúry všetkých ideových smerov a orientácií reflektovali význam vedy a vzdelávania len v predvolebných sľuboch. Po nástupe k moci sa doteraz našlo dosť dôvodov, prečo vedu i vzdelávanie odsunúť na vedľajšiu koľaj s poukázaním na nedostatok financií v štátnej pokladni. Údajne by uprednostnenie rezortu školstva zvýšeným financovaním nepriaznivo zasiahlo slovenskú ekonomiku a jej rozvojové programy.

Mizerné financovanie vedy a výskumu má však svoj ďalší vnútorný dopad na túto sféru ľudskej slovenskej aktivity. Okrem iného aj na to, že stanovené a zverejnené pravidlá pre rozdeľovanie vyčlenených finančných zdrojov a na ich použitie sa nedodržiavajú a agentúry (napr. VEGA, APVV), resp. ich niektorí členovia ad hoc určujú nové pravidlá pre pridelovanie financií, o ktorých sa uchádzači dozvedajú až post factum, pravda, v prípade vyradených bez možnosti sa odvolať či protestovať proti nečakaným a svojvoľným zmenám.

To, či sa takto deje aj v porovnávanom Portugalsku, neviem. Len bežný pohľad na túto krajinu, jej mestá, jej univerzity, pamiatky, komunikačnú infraštruktúru atď. dáva tušiť, že Portugalsko sa zrejme nachádza v inej kategórii krajín, ako je tá, do ktorej sme svojim pričinením zaradili našu vlastnú krajinu.

Peter Švorc